

آلودگی‌های زیست محیطی: تهدید آینده خلیج فارس

مریم امیدی / دانشجوی دکترای جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران و دبیر جغرافیای منطقه ۱۸

چکیده

با صنعتی شدن سریع کشورها و بهره‌برداری بی‌رویه از منابع طبیعی سطح زمین، در تعادل حیات طبیعی کره‌ی زمین، از جمله اکوسیستم‌های آبی، اختلالاتی ایجاد شد که در اوخر قرن بیستم با افزایش NGOs های محیط زیست و احزاب سبز و همچنین با وارد شدن به دوره‌ی پست مدرن، عدم تعادل زیست محیطی از سوی دانشمندان ژئولوژیک استقادی نیز مورد انتقاد قرار گرفت. خلیج فارس نیز به عنوان یک اکوسیستم آبی از این مضلات زیست محیطی بی‌نصیب نمانده است و در قرن بیست و یکم مهم‌ترین تهدیدی که در خلیج فارس حس می‌شود، تهدیدات زیست محیطی است. با توجه به این که در کتاب جغرافیای پایه‌ی دوم دیراستان، موضوع آلودگی خلیج فارس مورد بحث قرار گرفته، به همین دلیل این مقاله با استفاده از روش تحلیلی - توصیفی در پی پاسخ به این سوال است که: «همه‌ی ترین تهدیدی که در آینده خلیج فارس با آن مواجه است، چیست و چه راهکارهایی برای رهایی از این بحران وجود دارد؟» در پایان این نوشتار چنین به نظر می‌آید که برای رهایی از این بحران، علاوه بر همکاری جدی دولت‌ها، نقش رسانه‌ها و مدیریت زنان در مسائل زیست محیطی ضرورت دارد و با مشارکت کشورهای ساحلی تاحدودی این مسئله خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: مسائل زیست محیطی، خلیج فارس، آلودگی دریاها، آلودگی زیست محیطی، اکوسیستم آبی.

مقدمه

این حقیقت که مکان‌ها و مردم درگیر تعاملی مداوم هستند که به هنگام بروز مسائل مربوط به بهره‌برداری و رفاه غالباً شکل سیاسی به خود می‌گیرد، سیاست محیط زیست را در کانون جغرافیای سیاسی قرار می‌دهد [مویر، ۱۳۷۹:۴۴۳]. اگر بدینهم استفاده‌ی روز افزون از منابع و فساد سیاره‌ی زمین، پدیده‌هایی هستند که ندرت در درون مرازه‌های بین‌المللی قرار می‌گیرند، آشکارا بدین نتیجه می‌رسیم که موضوعات زیست محیطی می‌توانند دقیقاً در ژئولوژیک مورد بحث واقع شوند [بران و دیگران، ۱۳۸۲:۴۲۲]. در این مقاله، ابتدا علت پرداختن به این مسئله بیان شده و چون اکوسیستم خلیج فارس دارای وضعیت ویژه‌ای است، عوامل آلودگی‌ساز فعالیت‌های صنعتی، آلودگی نفتی و احداث جزایر مصنوعی از سوی کشورهای حوزه‌ی جنوبی خلیج فارس است که این عوامل، زندگی آبزیان دریایی و محیط زیست خاص این منطقه را آسیب‌پذیر کرده است و تهدیدی جدی برای آینده‌ی این منطقه محسوب می‌شود. در پایان برای رهایی از این بحران راهکارهای

شیمیایی، فلزات سنگین، فاضلاب‌های صنعتی و شهری، پساب‌های نیروگاه‌های هسته‌ای، باران‌های اسیدی و فعالیت‌های نفتی.

از بین موارد فوق، آلودگی نفتی که خود به دو بخش آلودگی‌های با منشاً طبیعی و آلودگی‌های ناشی از فرایند استخراج نفت و حمل و نقل را شامل می‌شود و همچنین پساب‌های صنعتی و شهری سهم بسیاری دارند [www.shimimnet.com]. رها کردن آب توازن کشته‌ها، ریختن زباله از داخل شناورها به داخل دریا و گل حفاری، از دیگر علل آلودگی خلیج فارس مستند [پیشین]. گوگرد که یکی از محصولات فرعی پتروشیمی است، هنگام بارندگی وارد آبهای زیرزمینی می‌شود و گاه آتش می‌گیرد. در نتیجه گاز CO₂ از آن ساطع می‌شود که در موقع شرجی بودن هوا، باعث باران‌های اسیدی می‌شود [www.Aftab.ir].

تمامی کشورهای منطقه در ذخایر نفت با هم اشتراک دارند. حوزه‌های نفتی در سطح وسیعی از دریا گسترده هستند که این جنم وسیع نفت به هر نحو ممکن محیط را آلوده می‌سازد. در این منطقه ۱/۳ درصد از آلودگی دریایی جهان ایجاد می‌شود و این آلودگی ۴۷ مرتبه بیشتر از مناطقی است که محیط دریایی مشابهی دارند [بهرامپور، ۱۳۷۷: ۵۴].

یکی از کارشناسان محیط زیست اشاره می‌کند: در گذشته صدف‌های مرواریدساز به قدری در خلیج فارس زیاد بودند که با چشم دیده می‌شدند. ولی به دلیل آلودگی‌های نفتی، به جز در یکی دو منطقه دریا، بهندتر می‌توان اثری از صدف‌ها دید [www.shimimnet.com]. حمل و نقل نفت از این گذرگاه موجب شده است، لکه‌های نفتی بسیار زیادی در خلیج فارس ایجاد شوند و در نتیجه، پیامدهای زیست محیطی نامطلوبی در این اکوسیستم به وجود آمده است [جام جم: ۱۳۸۶/۹: ۲۴].

این آلودگی‌ها، زندگی بسیاری از جوامع گیاهی و جانوری (جنگل‌های حر، مرجان‌ها و سایر موجودات) را در محیط خلیج فارس در معرض خطر جدی قرار داده‌اند. عامل دیگری که تهدیدات این آلودگی‌ها را در سال‌های

۱۹۹۲ «سازمان ملل متعدد» که تحت عنوان «محیط و توسعه» در «ریو دو ژانیرو» تشکیل گردید و به «کنفرانس زمین» شرکت یافت، بزرگ‌ترین گردهمایی رهبران سیاسی جهان در تاریخ بوده است [همان، ص: ۲۷۹]. از نظر **هومودیکسون**، جنگ‌های آینده و درگیری‌های غیرنظامی عملتاً از کمبود منابع چون آب، زمین، کشاورزی، جنگل و ماهی گیری ناشی خواهد شد [اتوپیل و دیگران، ۱۳۸۰: ۴۳]. همچنین اشاره می‌کند: به همان اندازه که تخریب زیست محیطی ادامه یابد، خطر گیسختنگی اجتماعی نیز افزایش خواهد یافت [همان، ص: ۴۳۴].

همچنین بسیاری از کارشناسان، یکی از علل جنگ‌های آینده را در خاورمیانه، اختلاف بر سر منابع آبی می‌دانند [لطفیان، ۱۳۷۹: ۱۶۲]. که در صورت آلودگی آب‌ها، این مسئله بسیار جدی تر خواهد شد. مسائل زیست محیطی در قرن ۲۱، بحران‌هایی را در مناطقی از جهان به‌ویژه در مناطقی که دولتها در مالکیت آن‌ها سهم جمعی دارند، به وجود خواهد آورد که برای حل و فصل آن‌ها باید بسیار سیستماتیک و در نظام بین‌الملل عمل کرد.

اکوسیستم خلیج فارس

دریاها یکی از مهم‌ترین زیستگاه‌های کره‌ی زمین هستند که تأمین موادغذایی و بروتینی و حتی فراورده‌های نفتی و معدنی موردنیاز انسان‌ها را به عهده دارند [جام جم: ۱۳۸۶/۹: ۲۴].

اکوسیستم‌های آبی برای زمین مثل کلیه‌ها در بدن انسان عمل می‌کنند و از بین رفتن آن‌ها، منظومه‌ی حیات در کره‌ی زمین را بخطر مواجه می‌سازد [www.environment.htm]. خلیج فارس به عنوان دریایی نیمه بسته به علت عمق کم، شوری آب و ارتباط محدود با آبهای آزاد جهان، داری شرایط خاص و شکننده‌ی زیست محیطی است. میزان غلظت نمک موجود در آب به علت شدت گرما و تبخیر بالا در حدود چهار گرم در لیتر است. به رغم حساسیت بسیار بالای این اکوسیستم، وجود کمترین آلودگی در آب می‌تواند سلامت آب‌زیان و دیگر موجودات زنده‌ی ساکن آب‌ها را در معرض خطر جدی قرار دهد [جام جم: ۱۳۸۶/۹: ۲۴]. برخی از کارشناسان محیط زیست، خلیج فارس را آلوده‌ترین دریایی جهان می‌دانند. به نظر می‌رسد که برای حفظ ارزش‌های جغرافیایی و زیستی آن باید تلاش‌های گسترده‌ای صورت پذیرد [www.shimimnet.com]. طی جنگ‌های اخیر بیش یک میلیون آلاینده در این محیط دریایی پراکنده شد که می‌تواند یک فاجعه تلقی شود.

خلیج فارس هر سال ۱۶ هزار تن نفت و ضایعات و فراورده‌های نفتی را در خود جای می‌دهد و به همین دلیل، یکی از آلوده‌ترین دریاهای جهان شناخته شده است [جام جم: ۱۳۸۶/۹: ۲۴].

منابع آلوده‌کننده‌ی اکوسیستم خلیج فارس
منابع آلوده‌کننده‌ی خلیج فارس عبارت‌اند از آلودگی ناشی از مواد

**پوشش‌های مرجانی که پس از
جنگل‌ها، دومین ثروت زیستی
محسوب می‌شوند، به شدت در
حال نابودی‌اند. میزان نابودی
مرجان‌ها که در سال ۱۹۹۲،
حدود ۱۰ درصد برآورد شده
بود، امروزه به بیش از ۲۵ درصد
رسیده است و بیش‌بینی
می‌شود تا سال ۲۰۱۰ به
۴۰ درصد برسد**

حوضه‌های خشکه‌خیزی می‌رویند که بسیاری از مردم ارزش زیادی برای حفظ آن قائل نیستند و در نتیجه، حوضه‌های مانگرو غالباً به زباله‌دان‌هایی تبدیل می‌شوند و یا این درختان را قطع می‌کنند و با خشک کردن زمین، برای خانه‌سازی و دیگر کارهای عمرانی از آن استفاده می‌کنند. مانگروها به خاطر فعالیت‌های انسانی به صورت غیرمستقیم در خطر هستند [همان، ص. ۳].

جزایر مصنوعی و تهدیدات آن‌ها

کشورهای حوضه‌ی خلیج فارس و دریای عمان با توجه به صنعت گردشگری به فکر گسترش اراضی خود و خشک کردن دریا افتاده‌اند. برای خشکاندن دریا وسعت اراضی، در ساحل و نقاط کم عمق آب، خاک، شن و ماسه به همراه خاک رس فشرده ریخته می‌شود. برای این که آب ذرات خاک را از بین نبرد، از بافت ویژه‌ای استفاده می‌کنند که مانع نفوذ آب به تمام ذرات می‌شود. کشورهای حوزه‌ی خلیج فارس با اجرای این طرح بلندمدت می‌توانند کیلومترها اراضی خود را افزایش دهند. [www.Aftab.ir]

با آغاز قرن بیست و یکم، دولت امارات اعلام کرد که «تا ده سال آینده» ۳۲۵ جزیره‌ی مصنوعی در آبهای خلیج فارس خواهد ساخت. این جزایر قرار است در حاشیه‌ی سواحل دبی احداث شوند. طرفداران محیط زیست معتقدند که این توسعه‌ی جدید (جزایر مصنوعی) عوارض سنگینی را بر اکوسيستم منطقه‌ی خلیج فارس وارد می‌کند. مجری این فاجعه‌ی زیست محیطی، تشكیلات دولتی توسعه‌ی نخلی در دبی است. این شرکت مجری ساخت سه جزیره به شکل نخل، هر کدام به طول بیش از شش کیلومتر و یک جزیره بیضوی به شکل نقشه‌ی پنج قاره جهان در منطقه‌ای به طول ۹ و عرض ۶ کیلومتر است. عمق این فاجعه‌ی زیست محیطی امارات متعدد عربی با پایان اولین جزیره نخل نمایان شد؛ زمانی که به اذعان رسمی مجریان، برای این پروژه ۱/۶۵ میلیون متر مکعب ماسه و ۸۷ میلیون تن صخره جابه‌جا شد و برای تکمیل آن یک میلیون تن صخره به محل آورده شد. نتایج تأسیفات این پروژه عبارت است از:

اخير مضاعف کرده، ساخت جزایر مصنوعی توسيط کشور امارات در سواحل جنوبی خلیج فارس است. در ادامه نتایج ناشی از اين پروژه نيز به عنوان عاملی که اکوسيستم خلیج فارس را تهدید می‌کند، مورد نقد و بررسی قرار مي‌گيرد.

تهدیدات ناشی از آلودگی‌ها

ريخته شدن بيش از پنج تن نفت خام به خلیج فارس، سبب مرج و نابودی گیاهان و اکوسيستم‌های ساحل اين دریا شده و زندگی سپاهی از موجودات ساكن آنها را در معرض نابودی قرار داده است. ساخت اسکله‌های نفتی و افزایش غلط آب سبب مرجان‌های دریابی و دلفین‌ها می‌شود [جام جم: ۱۳۸۶/۹/۲۴]. نسل بعضی از کوسه‌ها منقرض شده و لاکپشت‌ها به دليل رعایت نکردن استانداردهای شیلات، در معرض خطر جدی قرار دارند. [www.shimimnet.com]. همه ساله در نتیجه‌ی فعالیت‌های معمولی کشتی‌رانان، حوادث و تخلیه غیرقانونی مواد زائد، در حدود ۴۰۰۰ تن نفت و روغن وارد اقیانوس هاماً شود [پالمر، ۱۳۸۲: ۷۲؛ ۱۳۸۲: ۲۳].

نابودی مرجان‌ها

پوشش‌های مرجانی که پس از جنگل‌ها، دومین ثروت زیستی محسوب می‌شوند، به شدت در حال نابودی‌اند. میزان نابودی مرجان‌ها که در سال ۱۹۹۲، حدود ۱۰ درصد برآورد شده بود، امروزه به بیش از ۲۵ درصد رسیده است و بیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۱۰ به ۴۰ درصد برسد [حسن آقایی، ۱۳۸۲: ۲۳].

بیشتر مرجان‌ها به دليل اتكایی که به «زوگارتل»‌ها (باتهه‌های گیاهی کوچک) دارند، نظری گیاهان، نیازمند افتاد برای فتوستتر هستند و تنها در آبهای شفاف، روش و کم عمق می‌توانند زندگی کنند [کینگ و دیگران، ۱۳۸۰: ۳۲]. اگرچه مرجان‌ها چند دشمن طبیعی مثل طوطی ماهی و ستاره‌های دریابی تیغ تاج دارند، اما فعالیت آدمی بزرگ‌ترین تهدید برای سنتگ رشته‌های مرجانی است. خلیج فارس یکی از زیستگاه‌های مرجان‌های دریابی است که طی چند سال اخیر، به دليل صید بی‌رویه‌ی مرجان‌ها توسيط غواصان و افراد سودجو و فروش آنها، مورد تهدید جدی واقع شده است. احداث اسکله‌های نفتی، باراندازها و به دنبال آن، افزایش غلط آب، موجب نابودی و خفه شدن مرجان‌ها در خلیج فارس می‌شود؛ به طوری که این موجودات دیگر قادر نیستند خود را از آب تأمین کنند. تمام مرجان‌های اطراف جزیره‌ی قشم بر اثر توسعه‌ی شهری و ورود فاضلاب‌های شهری به آب دریا، دچار مرگ تدریجی شده‌اند [دانسفهانی، ۱۳۸۵: ۷].

نابودی جنگل‌های حرا

«مانگرو» ایرانی که در حاشیه‌ی ساحلی استان‌های بوشهر، هرمزگان و خلیج گواتر سیستان و بلوچستان واقع شده است، به دليل بي توجهی به ملاحظات زیست محیطی در پروژه‌های اختصاصی، در معرض نابودی كامل قرار دارد. این تخریب و تهدید بيش از هر منطقه‌ی دیگری در «خلیج نایین» در «علسویه» به چشم می‌خورد که به دليل ساخت و سازهای منطقه‌ی پروژه‌ی اقتصادی پارس جنوبی، در استانهای بحران قرار گرفته است. علاوه بر آن، پسمندی‌های صنعتی و آلودگی ناشی از نفت‌کش هاست که از طریق دریا وارد خلیج نایین و در نهایت خورها می‌شود و سلامت درختان حرا را به خطر می‌اندازد. [www.Aftab.ir]

اين درختان نقش مهمی در ايجاد پناهگاه برای جانوران دریابی دارند و مقدار زیادي ماده‌ی آلى تولید می‌کنند که به عنوان غذا مصرف می‌شود. هر ساله بيش از يك تن برگ مانگرو از هر هكتار جنگل مانگرو تولید می‌شود [کینگ و دیگران، ۱۳۸۰: ۲۹]. که منبع غذاي ثابتی برای خرچنگ‌ها، میگوها و برخی از ماهیان هستند. بسیاری از ماهیان بزرگ برای تغذیه از حیوانات کوچک‌تر در میان مانگروها زندگی می‌کنند. این جنگل‌ها معمولاً در گل پنهان‌های

با آغاز قرن بیست و یکم، دولت امارات اعلام کرد که «تا ده سال آینده» ۳۲۵ جزیره‌ی مصنوعی در آب‌های خلیج فارس خواهد ساخت. این جزایر قرار است در حاشیه‌ی سواحل دبی احداث شوند. طرفداران محیط زیست معتقدند که این توسعه‌ی جدید (جزایر مصنوعی) عوارض سنگینی را برآورده باشد

این جزایر مصنوعی شده است و کویت و بحرین اعلام کرده‌اند که طرح‌های مشابهی را در دست برسی دارند. [علیخانی: ۱۳۸۵: ۶]. زیرا افزایش وسعت اراضی بحیرین تنها با خشکاندن خلیج فارس امکان پذیر است. [www.Aftab.ir] پروژه‌ی جزایر مصنوعی امارات در صورت اتمام، سواحل امارات را از ۶۰ کیلومتر به ۱۲۰ کیلومتر افزایش می‌دهد [شهرابی، ۱۳۸۵: ۶].

راهکارها برای جلوگیری از تهدیدات

(الف) توسعه‌ی مدیریت زیست محیطی

تاکنون آموزش رفთارهای زیست محیطی در سطح جهانی، منطقه‌ای و ملی توسط سازمان‌های بین‌المللی NGO‌های طرفدار محیط زیست و دولت‌ها صورت گرفته‌اند، اما این آموزش‌ها در مقایسه با معضلات زیست محیطی کم اثر بوده‌اند. بنابراین برای جلوگیری از این تهدیدات باید مدیریت زیست محیطی توسعه و ارتقا یابد. برای اقدام عملی در زمینه مدیریت زیست محیطی، همراهی دولت‌ها، زنان و رسانه‌ها ضرورت دارد.

دولت‌های بزرگ‌تر اصلی در مدیریت زیست محیطی

در زمان بحران‌ها و جنگ‌ها، از مقررات زیست محیطی که به طور تدریجی برای کاربرد در نواحی محدود پدید آمده‌اند، به سرعت مورد صرف‌نظر می‌شود. در خلال آماده شدن برای جنگ خلیج فارس، کاخ سفید «پنتاگون» را از قانون لازم برای ارزیابی‌های زیست محیطی پروژه‌های خود معاف کرد. در نتیجه به ارشاد اجازه داده شد که آزمایش تسليحات و فعالیت‌های جدید نظامی را در پایگاه‌های خود بدون بررسی عمومی و کارشناسانه که به طور معمول موردنیاز است، انجام دهد [اتوتاپل و دیگران، ۱۳۸۴: ۵۱۴]. کشورهای حاکم هنوز هم از عناصر تشکیل دهنده روابط ژئوپلیتیکی محسوب می‌شوند و تصمیمات آن‌ها بیشترین تأثیر را بر محیط زیست جهانی بر جا می‌گذارند [بران و دیگران، ۱۳۸۳: ۲۴۷]. فینگر می‌گوید: «در گذشته کشورها امنیت خود را بر حسب نیروی نظامی تعريف می‌کردند، اما هم‌اکنون کشورها باید دریابند که همه‌ی آن‌ها ممکن است به بیوسفر هستند. اصطلاح، امنیت ملی، باید بسط یابد و واژه‌ی امنیت زیست محیطی را در برگیرد» [مویر، ۱۳۷۹: ۳۰۷].

اصل ۱۳ بیانیه‌ی «ربو» اشاره دارد که: دولت‌ها باید قانونی را وضع کنند که براساس آن، به قربانیان آسودگی‌ها یا تخریب محیط زیست خسارتخا درآید. با این الزامات هنوز هم دولت‌های ملی قوی ترین بازیگران صحنه‌ی بین‌المللی‌اند و هنوز هم امادگی‌نداشتن که نیاز به راه حل‌های جهانی برای مسائل جهانی را بیدرند [مویر، ۱۳۷۹: ۴۷۱]. برای آن که یک مفصل در روند سیاسی به جریان افتد و مورد پیگیری قرار گیرد، ضروری است که قادر باشد توجه دولت‌ها را به خود جلب کند، مشروعيت خود را به عنوان موضوعی که شایسته‌ی چنین توجهی است، به اثبات برساند و موجب اقدام از سوی دولت شود [همان، ص ۴۵۳]. بنابراین اقدام دولت‌ها در جلوگیری از تهدیدات زیست محیطی بسیار مؤثر خواهد بود، زیرا تاکنون دولت‌های بزرگ‌تر این مسئله‌ی طور جدی برخورد نکرده‌اند.

• زنان و محیط زیست

چون زنان انتقال دهنده‌گان اصلی فرهنگ و الگوی خانواده هستند، می‌توانند بیشترین تأثیر را در انتقال و توسعه‌ی پایدار و حفاظت از محیط زیست داشته باشند. کودکان راه درست استفاده از منابع، اصول اساسی زندگی و ارتباط صحیح با محیط اطرافشان را از مادران خود می‌آموزند. به همین دلیل، هر چه میزان آگاهی علمی، اجتماعی و فرهنگی زنان و دختران ما افزایش داشت، جامعه‌ای بیشترهای ترا و تکامل یافته‌تری خواهیم داشت، [www.Erijp.ir] طبیعاً فرهنگ مصروف که نقش ویژه‌ای در اصلاح رفتار زیست محیطی دارد، در خانه و بین افراد خانواده به وسیله‌ی زنان شکل می‌گیرد. [www.nkhdoe.ir].

- تنها ساحل مرجانی شناخته شده در دبی طی این عملیات از بیرون فرستاد
- آشیانه‌های لاکپشت‌ها دریایی (گونه‌های منطقه‌ی خلیج فارس) ویران شدند
- جزیره‌های طبیعی آب تغییرمسیر دادند.
- گل و لای حاصل از کار، آبهای شفاف و شیشه‌ی یا راه شکل لجن‌زاری در محدوده‌ی این جزایر مصنوعی درآورده که در حال پیشروی است
- جزیره‌ی نخل، جزیره‌ای ساخت دست بشر در دبی

این تصویر ماهواره‌ای، در ۱۶ ژوئیه سال ۲۰۰۴ در ناسا دریافت شد که جزیره‌ی نخل را کمی دور از سواحل دبی در خلیج فارس نشان می‌دهد. زیربنای جزیره ۸۰ میلیون متر مکعب است که از طریق کانال بندر جبل لا یروسی می‌شود. بعد از کامل شدن این پروژه‌ی بزرگ، جزیره‌ی دبی محل اسکان تقریباً ۱۲۰ خانواده‌ی کم تعداد و ۶۰۰ خانواده‌ی پرتعاد خواهد بود. جزیره نخل دارای یک پارک آبی، مراکز خرید، سینماها و اماکن گردشگری دیگر خواهد بود [wwwGoogle.com].

علاوه بر این‌ها، دو هواپیمای جنگی، چند جمبوجت و هفت کرجی به اعماق دریا برده شده‌اند تا برای غواصان یک پارک زیردریایی موضوع دار به وجود آورند [علیخانی، ۱۳۸۵: ۶]. بیشترین سهم این پروژه‌ها متعلق به دبی و در حدود ۳۰۰ جزیره خواهد بود و بزرگ‌ترین این جزیره‌ها، جزیره‌ی «السعیدیات» در ابوظبی است که ۲۷ کیلومتر مربع وسعت خواهد داشت. پروژه‌ی ساخت جزایر مصنوعی که با شعر «مکانی بی نقص برای دور شدن از دنیا» اجرا می‌شود [www.Google.com]، نقص آشکار قوانین بین‌المللی در بستر دریاهاست که از آن با عنوان «میراث مشترک بشریت» یاد می‌شود. پروژه‌ی مذکور باعث ویرانی بستر دریایی در اطراف

● بیش از نیمی از جمعیت جهان را زنان که می‌توان به آن‌ها لقب نیمه‌ی پنهان ماه را داد، تشکیل داده‌اند؛ اگر در راستای توسعه‌ی پایدار، از توانایی نیمی از بشریت استفاده نشود، چگونه ممکن است توسعه‌ی پایدار واقعی شود؟

● زنان ارتباط صمیمی و نزدیکتری با طبیعت و محیط زیست دارند و به آن با احساس بیشتری می‌نگرند [عاسن‌زاد، ۱۳۸۳].

با توجه به نقش مهم زنان در محافظت از محیط زیست به عنوان یکی از جنبه‌های توسعه‌ی پایدار، لزوم توانمندی زنان برای مشارکت در امر توسعه بیش از پیش احساس می‌شود. برای دست‌یابی به این امر بهتر است موارد زیر مورد توجه قرار گیرند:

● به زنان امکان شرکت در مدیریت زیست محیطی جامعه داده شود. سهم زنان در تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، مشاوره و خدمات مربوط به محیط زیست و توسعه افزایش یابد و حضور تشکل‌های زنان در نهادهایی که با محیط زیست مرتبط هستند، به شکل منظم و برنامه‌ریزی شده‌قضمین شود.

● با مشارکت فعال زنان، برنامه‌های مؤثر و عملی برای تغییر الگوهای نامناسب مصرف و تنظیم الگوهای مصرف بهینه پیاده شوند.

● باید شرایط و امکاناتی به وجود آید که زنان از امنیت در ابعاد گوناگون اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی برخوردار باشند تا بتواند در فرایند توسعه‌ی همه جانبه مشارکت داشته باشند. [www.Aftab.IR]. مهم‌ترین مشکل زنان در این‌جا نقش خود در محیط زیست، به دلیل کارهای زیاد و ساعت‌های طولانی فعالیت در خانه، محل کار، روستا و مزرعه، فقدان فرصت بهره‌گیری از آموزش‌های همگانی است. [nkhdoe.ir].

رسانه‌ها و محیط زیست

رسانه‌ها هنگامی می‌توانند در ایجاد اخلاقی محیطی مؤثر باشند که در انکاوس معضلات زیست محیطی، به جناح خاصی وابسته نباشند و در عین بی‌طرفی و با صداقت به آن‌ها پیراذانند. تعداد بی‌شماری واحد صنعتی‌ای‌ینده متعلق به صاحبان قدرت در دنیا وجود دارد که پرداختن به آن‌ها از سوی رسانه‌ها، به خاطر وابستگی به این قدرت‌ها، امکان پذیر نیست. این در حالی است که در کشورهای پیشرفته و توسعه یافته، پرداختن به مسائل محیط زیست بیشتر توسط تشکل‌های غیردولتی (N.G.O) صورت می‌گیرد و این تشکل‌ها با برگزاری گردهمایی، تظاهرات و انتشار بولتن و خبرنامه، خواسته‌های خود را به مستویان و جلعتمنقلی کنند.

رسانه‌ها در راستای نظارت و هدایت صحیح مردم می‌توانند در زمینه‌ی حفظ، احیا و بهبود محیط زیست بیشترین خدمت‌رسانی را انجام دهند. حفظ، احیا و بهبود محیط زیست نوعی سرمایه‌گذاری است و رسانه‌ها می‌توانند در این راستا مردم را به مشارکت و دولت را به سرمایه‌گذاری فراخوانند. در مجموع، نگاه به محیط زیست باید نگاهی «چرخه‌ای» و «نه خطی» به حیات باشد و جا اندادختن این تفکر از وظایف رسانه‌های است. در نگاه چرخه‌ای، همه چیز قابلیت بازیافت دارد تا حیات بتواند به چرخش سیاسی و اجتماعی، طیف وسیعی از روش‌ها و رویکردها را در برمی‌گیرد که در این میان، صدا و سیما می‌تواند نقش راهنمای و تهییج عمومی را بر عهده گیرد؛ نقشی که سیمای ملی ما چندان بدان توجیهی ندارد. [www.environment.htm]

(ب) توسعه‌ی ملی و مشارکت جمعی کشورهای حوزه‌ی خلیج فارس وضعیت نامطلوب محیط زیست در کشورهای در حال توسعه و خصوصاً کشورهای منطقه، بیش از هر چیز ناشی از عدم توسعه‌ی ملی است تا اثرات توسعه. تا زمانی که زمینه‌ی توسعه‌ی ملی در این کشورها فراهم نیاید، دریافت هرگونه کمک به اسم توسعه حتی برای مبارزه با آلودگی محیط نمی‌تواند کارساز باشد. شاید کشورهای توسعه‌یافته با این معضل به گونه‌ای ذذفی برخوردار کنند و بر مشکلات ناشی از آلودگی محیط زیست فائق آیند. اما در کشورهای در حال توسعه و حتی در

اصل بیستم بیانیه‌ی ریو

اشارة دارد که: زنان در

مدیریت و توسعه‌ی زیست

محیطی نقش بنیادینی

را ایفامی کنند. بنابراین،

مشارکت کامل آن‌ها در روند

دست‌یابی به توسعه‌ی پایدار

امری ضروری است

وانگاری ماتایی، برنده‌ی جایزه‌ی صلح نوبل در سال ۲۰۰۴، در اجلاس «زنان صدای محیط زیست» که از سوی «دفتر محیط زیست سازمان ملل» (UNEP) ترتیب یافته بود، با اشاره به لزوم برقراری دموکراسی و حفاظت و حمایت از محیط زیست تأکید کرد که جهان نیازمند رهبران زن است تا این موارد پاسداری کنند. کلاوس تاپفر، مدیر اجرایی UNEP گفت: زنان قادرند در بخش محیط‌زیست و حل مشکلات مربوط به سلامت و بهداشت نقش مهمی ایفا کنند. یکی از تصمیماتی که از سوی UNEP اعلام شده، سیاست «توسعه و قانون» (صدای زنان محیط زیست) است که می‌کوشد با برنگ کردن نقش آن، صدای زنان را برای حل مشکلات محیط زیست به گوش همگان و مدیریت کشورهای متبع برساند. براساس برنامه‌ی «صدای زنان محیط زیست»، به منظور کاهش آلودگی و رفع این مشکل مقرر شد که زنان کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای در حال توسعه به باری و کمک یکدیگر با ارائه‌ی راهکارهای عملی، برای رفع سریع این مشکل تلاش کنند. [www.unep.org].

اصل بیستم بیانیه‌ی ریو اشاره دارد که: زنان در مدیریت و توسعه‌ی زیست محیطی نقش بنیادینی را ایفا می‌کنند. بنابراین، مشارکت کامل آن‌ها در روند دست‌یابی به توسعه‌ی پایدار امری ضروری است [بالمر، ۱۳۸۲: ۱۱۵]. زنان محور توسعه‌ی پایدار هستند، زیرا

• هرگاه آلودگی و عدم توسعه‌یافته‌ی به وجود آید، آسیب پذیرترین اقشار زنان و کودکان هستند.

کشورهای منطقه، نگرش به این مسئله نگرش جداگانه‌ای است. در این کشورها راه حل مناسب برای رفع آودگی محیط زیست چیره شدن بر فقر از راه رشد اقتصادی است [مهرام پور، ۱۳۷۷: ۴۶].

هر بحران امنیتی و یا آن‌چه که در نتیجه‌ی تخریب محیطی ایجاد می‌شود، نیازمند تدابیر همکاری دسته‌جمعی است [آتوتایل و دیگران، ۱۳۸۰: ۴۱۴]. به هر حال طرفداران امنیت زیست محیطی بر این نکته تأکید دارند که تخریب محیط زیست در نتیجه‌ی عملکرد نیروهای اقتصادی و اجتماعی غیرشخصی است و راه حل‌های مشارکتی را می‌طلبند. از آن جا که تهدیدات زیست محیطی همه‌ی انسان‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بنابراین غلبه بر آن‌ها همکاری جمعی در مقیاس جهانی را لازم دارد [همان، ص ۴۹۲-۴۹۳].

کوانسیون ۱۹۷۸ کویت در عمل موفق نبوده است، زیرا تشنهای موجود میان کشورهای ساحلی خلیج فارس و فضای آمیخته با سوء‌ظن بر کشورهای منطقه، باعث اختلال در عملکرد این کوانسیون شده است [www.hamshahri.online]. تسهیلات زیست محیطی جهانی (GEF) یکی از چهار مسئله‌ی زیست محیطی را که مورد توجه قرار می‌دهد، کاهش آودگی آب‌های بین‌المللی است [آتوتایل و دیگران، ۱۳۸۰: ۵۳۱]. بنابراین، هشت کشور ساحلی در آودگی خلیج فارس سهیم هستند و کاهش آودگی مستلزم همکاری کشورهای هم‌جوار و همکاری واحدهای صنعتی است [دانسفهانی، ۱۳۸۵: ۱۳۸۵].

نتیجه گیری

از زیبایی نهایی چنین است که اگر منطقه‌ی خلیج فارس را در نظام منطقه‌ای به صورت یک سیستم فرض کنیم، هر نقصی در یک جزء این سیستم، اجزایی دیگر این سیستم را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنابراین، تهدیدات ناشی از این معضلات زیست محیطی که امروزه در این منطقه شاهد آن هستیم، متوجه تمام کشورهای حوزه‌ی خلیج فارس است. همکاری دسته‌جمعی همه‌ی کشورهای منطقه در مدیریت زیست محیطی، یکی از راهکارهای است. در صورت این همکاری می‌تواند پاسخ مناسبی در برداشته باشد که اقدام عملی برای این مدیریت از دون کشورها شروع شود و عناصری چون دولت‌ها، رسانه‌ها و زنان، نقش مؤثری در این زمینه‌ی فاکنند.

اگر چه زنان منطقه در برخورداری از حقوق اولیه‌ی شهرنشدنی خود هنوز با مشکل مواجه‌اند، ولی ایران می‌تواند در این زمینه رهبری این مدیریت زیست محیطی را بر عهده بگیرد و در مدیریت زیست محیطی، الگویی برای زنان سایر کشورهای منطقه باشد. در این صورت، تهدیدات زیست محیطی که مهم‌ترین تهدید برای خلیج فارس در قرن بیست و یکم هستند، انعطاف‌پذیر خواهند شد و امنیت زیست محیطی منطقه‌ای، امنیت توأم را برای تمام کشورهای منطقه در مقابل قدرت‌های جهانی بهارغان خواهد‌آورد.

منابع

۱. آتوتایل، ژتاوید؛ دالی، سیمود؛ روتچ، باول (۱۳۸۰) اندیشه‌های ژئولوژیک در قرن بیست، ترجمه‌ی محمد رضا حافظه‌نیا و هاشم نصیری. دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی. چاپ اول.
 ۲. برادران، کلین و شلی، فرد (۱۳۸۳) ژئولوژیک فراگیر. ترجمه‌ی علیرضا فرشچی و حمید رضا رهنمای. سیاه پاسداران انقلاب اسلامی. چاپ اول.
 ۳. پالمر، جوی ای (۱۳۸۲) آموزش محیط زیست در قرن بیست و یکم. ترجمه‌ی علی محمد خوشید دوست. انتشارات سمت. چاپ اول.
 ۴. حسن افکی، عبدالله (۱۳۸۳) شکست اصلاحات جهانی محیط زیست. فصل نامه‌ی صلح سبز. سال ششم، شماره‌ی ۱۲.
 ۵. دانسفهانی، زهرا (۱۳۸۵/۱۱/۶) مرگ مرجان‌ها در آبهای خلیج فارس. www.persianGeo.com
 ۶. شهرابی، شیما (۱۳۸۵/۶/۲) ساخت جزایر عرب، اکوسیستم خلیج فارس را تهدید می‌کند. روزنامه‌ی اعتماد. شماره‌ی ۱۱۹۴.
۷. عباس‌نژاد، ندا (۱۳۸۳/۵/۲۳) زنان هم بیمان‌های توسعه‌ی پایدار. www.google.com
۸. علیخانی، مهدی (۱۳۸۵/۴/۱۰) جزایر ناشناخته‌ی عربی و خدا حافظ خلیج فارس. www.sharifnews.ir
۹. کینگ، مایکل و کینگ، سارا (۱۳۸۰) آموزش محیط زیست: اقیانوس‌ها و نواحی ساحلی. ترجمه‌ی محمد داشن. انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست. چاپ اول.
۱۰. لطفیان، سعیده (۱۳۷۹) کشمکش‌های آینده در خاور مانه: جست و جوی علل و اقدامات پیش‌گیرانه. فصل نامه‌ی مطالعات خاور مانه. سال هفتم، شماره ۳.
۱۱. مجتبی‌زاده، پیروز (۱۳۸۱) سیاست‌های جغرافیایی و جغرافیای سیاسی. انتشارات سمت. چاپ اول.
۱۲. محمودی، سعید. بیمان کیوتو نه راه شکست دارد و نه امکان تخفیف. www.hamshahri.ir
۱۳. ایداع روشنی جدید برای کاهش آودگی‌های نفتی خلیج فارس. روزنامه‌ی جام جم. (۱۳۸۶/۹/۲۴).
۱۴. جنگل‌های حرا، قربانی توسعه‌ی پایدار. www.Aftab.ir. ۱۳۸۶
۱۵. ساحل‌زدی در جنوب خلیج فارس. www.Aftab.ir. ۱۳۶۵
۱۶. نقش زنان در آموزش رفاتهای زیست محیطی. www.Erijp.ir
۱۷. نقش زنان در حفاظت از محیط زیست. www.nkhdoe.org
۱۸. زنان، کودکان، محیط زیست و دمکراسی. www.unep.org
۱۹. توانمندسازی زنان و توسعه‌ی پایدار و محیط زیست. www.Aftab.ir
۲۰. ایدئولوژی و سیاست در محیط زیست. www.environment.htm
۲۱. راهی برای نجات ماهی‌ها و مرجان‌ها. www.shmmimnet.com
22. Demko, George & Wood, William B(1994) Reordering The World, published in United State America, by westview, Inc.
23. Glassner Martin Ira (1993), Political Geography published: in canada.